

Південна фундація педагогіки запрошує Вас взяти участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук» 20-21 лютого 2015 р., м. Одеса

Товкач І.Є.
*ст.викладач кафедри дошкільної освіти
Педагогічного інституту Київського
університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ КРЕАТИВНОСТІ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вимагає активних, діяльних людей, здатних реалізувати свій особистісний потенціал. Така трансформація вимог до сучасних людей актуалізує проблему формування нового типу особистості, яка здатна повноцінно реалізувати власні здібності, сприяючи одночасно і розвитку суспільства [6, с. 128-131]. Тому проблема розвитку та формування творчої особистості є надзвичайно актуальною в сучасній психологічній науці. Це обумовлено як соціально-економічною динамікою та потребами суспільства, так і процесами гуманізації освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічній літературі проблема креативності розглядається в дослідженнях теоретичного та прикладного характеру. Так, у зарубіжній психології вона представлена у працях А. Адлера, Дж. Гілфорда, Дж. Келлі, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, Р. Стернберга, П. Торренса, Е. Фромма, К. Юнга та ін.. Серед вітчизняних та російських досліджень із проблематики креативності варто відзначити праці Б. Ананьєва, Г. Балла, Д. Богоявленської, О. Брушлинського, Л. Виготського, В. Дружиніна, А. Коваленко, Г. Костюка, С. Максименка, О. Матюшкіна, С. Медніка, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Роменця та ін..

Отже, як показує аналіз літератури, розвиток креативності обумовлений різними факторами, в тому числі і віковими особливостями. Єдиної теорії розвитку креативності в онтогенезі немає.

Виклад основного матеріалу. Можна виділити три основні підходи до вивчення вікових закономірностей розвитку креативності. Так, представники першого підходу зазначають, що відбувається поступовий, неперервний ріст креативності (Л. Обухова, С. Чурбанова, 1994). Учені, які дотримуються другого підходу (Н. Шумакова, 2004; В. Юркевич, 1996) встановили, що у зв'язку із засвоєнням знань креативність дитини знижується. Прихильники третього підходу (В. Дружинін, 2002; П. Торренс, 1965) стверджують, що креативність розвивається нерівномірно, тобто є певні піки та спади [5, с. 208]. Зокрема, В. Дружинін виділяє два етапи формування та розвитку креативності. На першому етапі проходить розвиток «первинної» креативності як загальної творчої здібності, неспеціалізованої стосовно певної сфери людської життєдіяльності. Сензитивний період цього етапу настає в 3-5 років. На другому етапі (підлітковий і юнацький вік) на основі «загальної» креативності формується «спеціалізована» креативність: здібність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності. На цьому етапі особливе значення має професійний зразок, підтримка сім'ї та однолітків [5, с. 217]. Т. Баришева стоїть на позиціях, що онтогенез креативності розкривається в контексті різних теорій розвитку особистості, в яких можна прослідкувати і лінію розвитку креативності. Вона зазначає, що процес становлення креативності включає декілька етапів. Перший етап – *«пробудження»*, накопичення сенсорного, емоційного, інтелектуального досвіду як основи творчості. Важливими моментами цього періоду є інформаційно збагачений простір, імпульс пробудження, джерела, що мотивують творчу діяльність. Другий етап – *копіювання та імітацій*, засвоєння еталонів креативної поведінки, технологій, засобів, способів творчої діяльності. Головне на цьому етапі – засвоєння технологічного досвіду. Третій етап – *імплікацій (зв'язків)*, переносу, застосування засвоєних еталонів у нових особистісно значимих умовах, експериментування, пошук нових зв'язків та відношень, джерело становлення «Я-концепції» в плані власних можливостей, імпульс до розвитку позиції

творця. Четвертий етап – *трансформації*, перетворення досвіду у відповідності з індивідуальними особливостями, можливостями, потребами.

П'ятий етап – *гармонізація* психологічної структури креативності, *індивідуалізація* творчої діяльності, становлення творчої індивідуальності [1].

Т. Баришева підкреслює, що навіть у рамках однієї вікової групи креативність проявляється нелінійно і нерівномірно, кожен віковий період говорить про сензитивність розвитку певних параметрів у структурі креативності [1]. Отже, ми можемо зробити висновок, що в динаміці розвитку креативності виділяють два піки: перший - дошкільний вік, другий - підлітковий та юнацький вік. На нашу думку, саме дошкільний вік є найбільш сензитивним для розвитку креативності особистості. Це пов'язано з багатьма психологічними особливостями даного вікового періоду. Це період онтогенетичного розвитку дитини від трьох до семи років, пов'язаний із переходом від дошкільного дитинства до молодшого шкільного віку.

Т. Піроженко пише: «...наголосимо: **головна ознака прояву творчого потенціалу людини – її активність, яка реалізується у доцільній для дошкільного етапу життя діяльності**» [10, с. 10]. Завдяки активному наслідуванню і зростаючій здатності до навчання, активність дитини дедалі частіше набуває форми діяльності: гри, виконання окремих трудових, фізичних та навчальних дій. Загальновідомим фактом також вважається, що *гра* – провідна діяльність дошкільника, найкращій засіб задоволення його інтересів і потреб, реалізація його задумів та бажань. У грі мають прояв задатки, оперативно та творчо вирішуються протиріччя, що постійно виникають, відбувається засвоєння соціальної дійсності, присвоюється «культурно-історичний досвід» [8]. Л. Виготський зазначав, що гра є основною умовою розвитку дитини, під час якого вона може проявити свої здібності, що відкривають рівень її найближчого розвитку [3, с. 62-76]. Л. Люблінська вважала, що гра має історичний характер; є формою набуття і уточнення знань. Гра є формою активної мислительної діяльності. У грі дитина найбільш активна...У тому і є цінність гри, що у ній дитина, активно відображуючи

життя, її змінює, а зміна, перетворення є особливістю людської практики як засобу пізнання [9, с. 184]. Дитяча гра як основний вид діяльності дошкільнят, є також способом прояву індивідуальних особливостей та відображенням рівня розвитку психічних процесів (відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, уяви) тощо. Л. Виготський стверджував, що питання творчості у дітей, розвитку цієї творчості і значення творчої праці для загального розвитку й дозрівання дитини є дуже важливим в дитячій психології та педагогіці. Творчі процеси мають прояв у дитини достатньо рано. Так само прагнення дітей до словотворчості є такою ж діяльністю уяви, як і гра [4, с. 5]. Психолог підкреслює значення *казки*, яка допомогла уявити складне життєве ставлення, образи якої ніби – то освітлили життєву проблему, і чого не змогло зробити холодне прозаїчне мовлення, те зробила казка засобом своєї образної й емоційної мови [4, с. 18]. Він розкриває механізми творчої уяви без якої неможлива дитяча творчість. Те, що дитина бачить і чує являється першими опорними крапками для її майбутньої творчості. Вона накопичує матеріал, з якого потім буде будуватися її фантазія. Далі йде дуже складний процес переробки цього матеріалу (розподіл цілого на частини, деякі з яких запам'ятовуються, а деякі забуваються; далі йде процес зміни чи спотворення і об'єднання елементів в єдине ціле - асоціація).

Сучасні дослідники (С. Ладивір, Г. Піроженко та ін.) схиляються до думки, що найважливіше новоутворення дитини дошкільного віку – це потреба в спілкуванні. Спілкування стає провідним видом діяльності дитини зазначеного віку, що характеризується більш стійкою увагою, спостережливістю, здатністю до аналітико-синтетичної діяльності, самооцінки, прагненням до спільної діяльності. Становлення «Я» дошкільника являє собою безперервний розвиток процесів, які беруть свій початок ще з раннього дитинства. Як показує аналіз літератури, в старшому дошкільному віці удосконалюються необхідні для розвитку креативності когнітивні характеристики (прагнення до пізнання, висока чи достатня активність, ініціативність та ін.). Формування пізнавальної сфери у дітей зазначеного віку характеризується становленням складних форм

аналітико-синтетичної діяльності, поступовим переходом до абстрактного мислення, що зумовлено змістом навчального матеріалу на заняттях. Отже, розвиток мислення сприяє інтелектуалізації сприймання, вдосконаленню прийомів запам'ятовування та відтворення, стимулює розвиток творчої уяви, креативності. Разом з тим, у дошкільному віці інтенсивно розвивається уява – це така психічна функція, якою дитина оволоділа так, що в змозі довільно нею керувати. Зовнішні та внутрішні проблеми, які можуть виникати у дитини зазначеного віку, вони можуть переносити в уяву, будувати власний уявний світ. Продуктивність, оригінальність, самостійність процесу уяви, домінування активної, творчої уяви свідчить про розвиток у даний віковий період творчого потенціалу. Отже, уява може збагачувати життя дитини, поєднуючись з творчим мисленням, і ставати істинною креативною силою його особистості, але може і відчужувати його від реального на користь уявного світу, значно обмежуючи розвиток пізнавальної діяльності [2, с. 142]. За Г. Костюком індивідуальний розвиток розглядається як єдиний цілісний процес, що виражається в різних формах: морфологічній, фізіологічній, психічній і соціальній. Вони взаємопов'язані, в їхньому розвитку є спільні риси і свої специфічні особливості. Тільки індивідні якості, тобто такі, що притаманні людині задатки, анатомо – фізіологічні передумови, закладають підвалини створення особистості [8, с. 109-132]. Тому кожна дитина досягає креативності по-своєму, залежно від впливу зовнішніх і внутрішніх детермінант. До факторів *прояву креативності* у старшому дошкільному віці відносимо: 1. Наявність прагнення дітей до словотворчості є такою ж діяльністю уяви, як і гра (За Л. Виготським). 2. Подальший розвиток наочно-образного та логічного мислення дитини старшого дошкільного віку. Оволодіння дитиною окремими розумовими вміннями – аналізом, синтезом, класифікацією, аналогією сприяє тому, що вона перевіряє можливості свого мислення. Все це розширює її інтелектуальні можливості, сприяє створенню нового продукту (малюнка, загадки, казки). 3. Розвиток рефлексії, самосвідомості. Уточнюються та закріплюються межі свого «Я» від «Я» інших людей, розширюється зміст свого

«Я». Завдяки цьому дитина старшого дошкільного віку відкриває для себе нові контексти ситуацій, точки зору, у неї з'являється можливість побачити нові ракурси. 4. Високу сензитивність до поведінкових проявів інших людей. Вона сприяє підвищенню креативності, оскільки дозволяє сприймати ззовні більше інформації, використовувати її у своєму досвіді, швидше реагувати на дії інших людей. **Висновки та пропозиції.** Узагальнюючи теоретичні положення проблеми визначення творчої особистості у психологічній науці, можна сказати, що становлення творчої особистості – процес динамічний і складний. Дошкільний вік є сензитивним для розвитку креативності особистості. Кожна дитина досягає креативності по-своєму, залежно від впливу зовнішніх і внутрішніх детермінант. Саме у цьому віці креативність може закріпитися у структурі особистості як стійка характеристика, яка свідомо реалізується у процесі творчості. Перспективами подальших досліджень є створення моделі формування креативності і конструювання оптимальних шляхів її досягнення, зокрема, у дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Барышева Т. А. Креативность. Диагностика и развитие [Текст] / Т. А. Барышева. – Рос. гос. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб. : Изд-во РГПУ, 2002. — 205 с.
2. Вікова та педагогічна психологія [Текст] : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. - К. : Каравела, 2007. - 344 с.
3. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка [Текст] / Л. С. Выготский // Вопросы психологии. 1966. - № 6. - С. 62-76.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте [Текст] : Психол. очерк: кн. для учителя / Л. В. Выготский . – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – С. 5.
5. Дружинин В. Н. Психология общих способностей [Текст] / В. Н. Дружинин. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 368 с.: (Серия «Мастера психологии»)
6. Дідик Н. М. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників [Текст] / Н.М. Дідик // «Молодий вчений». - № 1 (03) січень, 2014 р. – С. 128-131.
7. Колесник Н.П. Самовоспитание детей старшего дошкольного возраста в творческой сюжетно-ролевой игре [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Н. П. Колесник - Москва, 2000. – 215 с.
8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості [Текст] / Г. С. Костюк. – К.: Рад.шк., 1989. – С. 109-132.

9. Люблинская А.А. Очерки психического развития ребенка [Текст] / А. А. Люблинская. – М.: Издательство АПН РСФСР. – 1959. – 547 с.

10. Піроженко Т. Особистісний потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві [Текст] / Т. Піроженко // Дошкільне виховання. - 2012. - № 1. – С. 8-16.